

JAN PTAK

Lublin

LICZEBNOŚĆ KONNYCH SŁUŻB WOJSKOWYCH W BISKUPSTWIE WARMIŃSKIM DO KOŃCA XIV WIEKU

Liczebność wojska należy niewątpliwie zaliczyć do najważniejszych czynników określających militarną wartość danego państwa czy podmiotu politycznego innego typu. Przy wyrównanym poziomie uzbrojenia i podobnych umiejętnościach bojowych czynnik ten często decyduje o wyniku zbrojnej konfrontacji. Stąd w badaniach nad dziejami wojen zwykle poświęca się temu zagadnieniu sporo uwagi, choć nie zawsze istnieje możliwość wyświetlenia go w sposób pełny i nie budzący wątpliwości.

Problem ten był przez historyków wielokrotnie podejmowany w badaniach nad wojskami walczącymi w 1410 r. pod Grunwaldem. Liczba ludzi uczestniczących po obu stronach w tej bitwie jest możliwa do ustalenia jedynie poprzez szacunki oparte na kilku różnych podstawach¹. W wypadku armii krzyżackiej najbardziej szczegółowe informacje zachowane w źródłach dotyczą jednej z jej części składowych, którą stanowili poddani Zakonu zobowiązani do konnej służby wojskowej z tytułu posiadania majątków ziemskich. Powinności te zostały utrwalone w szczegółowych rejestrach sporządzanych przez władze zakonne². Ich zsumowania dokonał F. Benninghoven, który ustalił liczbę owych służb ziemskich ze wszystkich terytoriów krzyżackich w początkach XV wieku na równą 5872³.

¹ Szczegółowe omówienie tej kwestii zawiera praca A. Nadolskiego. *Grunwald. Problemy wybrane* (Olsztyn 1990 s. 106-115), gdzie podana została wcześniejsza literatura na ten temat.

² Por. np. wykaz takich powinności dla komturstwa gdańskiego opublikowany przez F. Benninghovena (*Die Kriegsdienste der Komturei Danzig um das Jahr 1400*. W: *Acht Jahrhunderte Deutscher Orden in Einzeldarstellungen*. Bad Godesberg 1967 s. 191-206) oraz w Polsce przez K. Ciesielską i I. Janosz-Biskupową (*Księga komturstwa gdańskiego*. Warszawa 1985 s. 229-240).

³ *Die Gotlandfeldzüge des Deutschen Ordens 1398-1408*. „Zeitschrift für Ostforschung” 13:1964 s. 421-477.

Dla posiadłości czterech biskupstw pruskich (sambijskiego, pomezkańskiego, warmińskiego i chełmińskiego) wykazy takie nie były w tamtym okresie prowadzone, stąd liczbę służb z owych obszarów wyżej wspomniany badacz określił jedynie szacunkowo na 1500. Dokonał tego wychodząc z założenia, że ich mieszkańcy świadczyli dwukrotnie mniej służb niż poddani krzyżacy z terenów na wschód od Wisły, ponieważ powierzchnia terytoriów biskupich stanowiła jedną trzecią tej części państwa zakonnego⁴.

F. Benninghoven ustalił również wielkość zbrojnych kontyngentów jakich mogły dostarczać Zakonowi poszczególne biskupstwa, nakładające na swoich poddanych obowiązek służb. Na biskupstwo chełmińskie miało przypadać – jego zdaniem – dwustu, na sambijskie i pomezkańskie po czterystu, zaś na warmińskie pięciuset zbrojnych. Z tego do służby w polu mogło być użytych ogółem 1200 osób (80% całości). Przyjmując taki wskaźnik można więc było szacować liczebność wojsk ziemskich z Warmii w szeregach armii krzyżackiej pod Grunwaldem na 400 ludzi⁵.

Jedyny sposób zweryfikowania powyższych szacunków polega na zsumowaniu danych ze źródeł zawierających informacje na temat pojedynczych służb występujących na omawianym terenie. W wypadku Warmii można było w tym celu wykorzystać obfity materiał, na który składają się dokumenty wystawiane przez tamtejsze władze podczas lokacji, nadań majątków czy ich potwierdzeń⁶. Zawarte w nich postanowienia dotyczące zobowiązań militarnych nakładanych na odbiorców pozwalają bowiem dość dokładnie ustalić, jak liczne były te zobowiązania i jaka była dynamika ich rozwoju.

Zadaniem niniejszego artykułu jest przedstawienie wyników tych poszukiwań wraz z próbą ich interpretacji. Aneks do tej publikacji stanowi zestawienie wszystkich indywidualnych zobowiązań do służb, jakie pojawiły się w źródłach warmińskich do 1400 r. włącznie. Data końcowa może być uzasadniona tym, iż przełom XIV i XV w. przyniósł na Warmii zakończenie procesów osadniczych i w czasach późniejszych nowe obiekty, a wraz z nimi nowe zobowiązania do służb są już bardzo nieliczne na tym terenie. Ponadto chodziło o to, aby, dokonując ustaleń dla początków XV w., móc je porównać z przytoczonymi wyżej wynikami wcześniejszych badań nad tym zagadnieniem, również dotyczących owego okresu.

⁴ Tamże s. 443.

⁵ Ponadto zdaniem Benninghovena warmińskie Braniewo, zaliczane do grupy sześciu dużych miast pruskich, było w stanie zmobilizować 200 ludzi, z których połowa mogła być użyta do walki w polu (tamże s. 445).

⁶ Dokumenty te zostały opublikowane w wydawnictwie: *Codex diplomaticus Warmienseis oder Regesten und Urkunden zur Geschichte Ermlands*. Bd. 1 Mainz 1860; Bd. 2 Mainz 1864; Bd. 3 Braunsberg 1874.

Indywidualne zobowiązania do służb nakładane były w biskupstwie wyłącznie na obiekty o charakterze wiejskim, które można podzielić na kilka rodzajów. Były bowiem wśród nich majątki na prawie pruskim i na prawie chełmińskim (duże i małe), wsie chełmińskie oraz – wyodrębnione tu jako osobne jednostki osadnicze – znajdujące się w obrębie tych wsi posiadłości (zwane tu umownie „łanami wydzielonymi”), na których ciążył obowiązek służby wojskowej⁷. Podobnemu rozdzieleniu uległy tutaj także majątki pruskie, chociaż często bywały skupione w rodzaj osad wielodworczych. Osady takie potraktowane zostały jako pewna całość jedynie wtedy, gdy poszczególne majątki wchodzące w ich skład nadawane były zespołowo jednym aktem nadania. Natomiast, gdy dokumenty w ramach danej osady wydawano osobno pojedynczym majątkom, każdy z nich został uznany za oddzielny obiekt osadniczy. Stąd na przykład pruska osada Jedzbark występuje w omawianym zestawieniu jako 9 odrębnych jednostek⁸.

Pewną trudność sprawiają nadania znane jedynie z potwierdzeń. Jeżeli niemożliwe okazywało się ustalenie daty powstania obiektu osadniczego, moment ten z konieczności musiał być utożsamiony z datą dokumentu potwierdzającego nadanie. W odniesieniu do osad pruskich można z dużym prawdopodobieństwem zakładać, że wiele z nich istniało jeszcze nawet w czasach przedkrzyżackich, zaś dokumenty biskupie i kapitulne ugruntowywały jedynie trwający od dawna stan rzeczy. Niemniej jednak i w tym wypadku daty potwierdzeń zostały potraktowane jako początek istnienia tych obiektów.

Analiza materiału źródłowego pozwoliła ustalić, że w badanym okresie powstało na Warmii 586 obiektów osadniczych należących do poprzednio wymienionych kategorii⁹. Wśród nich majątki pruskie (168 obiektów) zamieszkiwane przez „wolnych” stanowiły 28% ogółu, zaś 159 majątków chełmińskich (dużych, małych i o nieustalonej wielkości) – 27%. Należy dodać, że w tej ostatniej grupie były 44 małe majątki (to znaczy o powierzchni mniejszej niż 10 łanów), natomiast 115 pozostałych można zaliczyć do dużych lub o nieznannej powierzchni. Liczbę wsi chełmińskich można przyjąć za równą 228

⁷ Bliższa charakterystyka poszczególnych rodzajów osadnictwa na Warmii w kontekście ich zobowiązań militarnych została przeze mnie dokonana w artykule: *Prusowie w siłach zbrojnych biskupstwa warmińskiego w średniowieczu* („Roczniki Humanistyczne” 38:1990 z. 2 s. 5-22).

⁸ Por. Aneks poz. 223-231.

⁹ Z powodu oddzielnego potraktowania „łanów wydzielonych” we wsiach chełmińskich i poszczególnych majątków w osadach na prawie pruskim liczba ta znacznie przewyższa tę ustaloną przez M. Pollakównę, która w swoim zestawieniu obiektów osadniczych na terenie biskupstwa podała ogółem 449 pozycji (*Osadnictwo Warmii w okresie krzyżackim*. Poznań 1953 s. 130-156).

(46% jednostek osadniczych na terenie biskupstwa), ponadto w 32 wsiach znajdowały się „łany wydzielone”, stanowiąc ponad 5% wszystkich obiektów.

Tabela 1. Liczba jednostek osadniczych i nałożonych na nie zobowiązań do służb konnych na Warmii do końca XIV w.

Rodzaje własności ziemskich	Liczba osad		Liczba służb
	wszystkie	zobowiązanie do służb	
majątki pruskie	168	162	194
majątki chełmińskie duże i o nieznanej wielkości	115	91	120
majątki chełmińskie małe	44	19	19
wsie chełmińskie	228	4	4
„łany wydzielone” we wsiach chełmińskich	32	32	71
Razem	586	308	408

Spośród owych 586 ustalonych jednostek osadniczych do służb zobowiązanych było 308 obiektów, czyli 53% całości. W tej grupie znalazły się 162 majątki pruskie, co stanowiło 96% wszystkich osad tego typu i 110 majątków chełmińskich (69%), przy czym obiektów dużych i o nieustalonej wielkości było 91 (78%), a małych jedynie 19 (43% jednostek w tej grupie). Ponadto służb miały dostarczać zaledwie 4 wsie chełmińskie (niecałe 2% wszystkich), natomiast z 32 „łanów wydzielonych” istniejących w tych wsiach do służb zobowiązane były wszystkie (100%). Z powyższego zestawienia wyraźnie widać, że niektóre rodzaje osad odgrywały szczególnie istotną rolę w dostarczaniu służb. Należały do nich zwłaszcza „łany wydzielone” i majątki pruskie, z których w zasadzie wszystkie podlegały tej powinności. W grupie dużych majątków chełmińskich odsetek obiektów zobowiązanych do służb był już znacznie niższy, pomimo że były one własnością rycerstwa, a więc warstwy posiadającej wówczas dominujące znaczenie w dziedzinie wojskowości. Natomiast wsie chełmińskie miały uczestniczyć w sprawowaniu tych powinności w znikomym tylko stopniu.

Niektóre z owych obiektów miały obowiązek wystawiania nie jednej lecz kilku służb, stąd dokumenty wymieniają około 408 tego rodzaju świadczeń¹⁰. Aż 194 z nich (ok. 48%) pochodziły z majątków pruskich, 139 (ok. 34%) z majątków chełmińskich (w tym z dużych i nieokreślonych pod względem powierzchni 120 – 29%, z małych 19 – 5%), 4 służby ciążyły na wsiach chełmińskich (ok. 1%) i co najmniej 71 (ok. 17%) na łanach wydzielonych we wsiach.

Aby prześledzić rozwój omawianych zjawisk w czasie, dokonano podziału badanego okresu na ćwierćwiecza, z których pierwsze objęło lata 1276-1300, drugie: 1301-1325, trzecie 1326-1350, czwarte 1351-1375 i ostatnie: 1376-1400. Okazało się, iż rozwój obiektów osadniczych obciążonych służbami i samych zobowiązań do nich odbywał się w niejednakowym tempie. W pierwszym z wyróżnionych ćwierćwieczy powstało bowiem jedynie 27 takich obiektów (9% ogółu), tyle samo w drugim, natomiast w trzecim 82 (27%), w czwartym aż 131 (42%) i w ostatnim 41 (13%).

Tabela 2. Liczebny rozwój poszczególnych typów obiektów osadniczych zobowiązanych do służb w biskupstwie warmińskim do końca XIV w.

Rodzaje własności ziemskich	Okres					Razem
	1276-1300	1301-1325	1326-1350	1351-1375	1376-1400	
majątki pruskie	7	10	48	80	17	162
majątki chełmińskie duże i o nieznaney wielkości	20	16	8	34	13	91
majątki chełmińskie małe	–	1	3	6	9	19
wsie chełmińskie	–	–	1	2	1	4
„łany wydzielone” we wsiach chełmińskich	–	–	22	9	1	32
Razem	27	27	82	131	41	308

¹⁰ Jest to o około 10% więcej, niż zostało wcześniej przeze mnie ustalone w odniesieniu do tego samego okresu (por. jw. s. 17). Tamta niedokładność spowodowana została niezbyt trafnym wyborem sposobu ustalania wymiaru służb opartym na wykazie osad opracowanym przez M. Pollakówę (por. jw. przyp. 9), w którym zabrakło wielu obiektów osadniczo niesamodzielnych, a dostarczających tego typu świadczeń.

Na ogólną liczbę 408 służb nałożonych na obiekty osadnicze, w pierwszym ćwierćwieczu powstało ich 45 (11% wszystkich), w drugim 32 (8%), w trzecim 108 (27%), w czwartym 171 (42%), zaś w ostatnim 52 czyli 12%. Tak więc najbardziej intensywny rozwój służb miał miejsce w latach 1351-1375, był też dość pomyślny w okresie 1326-1350, natomiast w pozostałych ćwierćwieczach przebiegał dość słabo.

Tabela 3. Liczebny rozwój służb w poszczególnych rodzajach własności ziemskich w biskupstwie warmińskim do końca XIV w.

Rodzaje własności ziemskich	Okres					Razem
	1276-1300	1301-1325	1326-1350	1351-1375	1376-1400	
majątki pruskie	11	11	53	95	24	194
majątki chełmińskie duże i o nieznaney wielkości	34	20	8	43	15	120
majątki chełmińskie małe	–	1	3	6	9	19
wsie chełmińskie	–	–	1	2	1	4
„łany wydzielone” we wsiach chełmińskich	–	–	43	25	3	71
Razem	45	32	108	171	52	408

Ponieważ, ogólnie biorąc, liczba służb stale wzrastała, zaś przypadki ich znoszenia występowały tylko sporadycznie, można prześledzić rozwój potencjału militarnego biskupstwa, traktując lata końcowe poszczególnych ćwierćwieczy jako etapy tego rozwoju. Biorąc więc za 100% liczbę służb w 1400 r., można stwierdzić, że sto lat wcześniej istniejące już wówczas służby stanowiły 11% stanu końcowego, w 1325 r. – 19%, w połowie XIV w. – 46%, natomiast w 1375 r. – 88%. Także i na tej podstawie można więc łatwo zauważyć, że potencjał ten wzrastał nierównomiernie, a jego największy przyrost nastąpił w okresie 1351-1375.

Za istotny należy uznać problem udziału poszczególnych rodzajów osadnictwa w powstawaniu nowych służb w kolejnych ćwierćwieczach. Okazuje się, iż w pierwszym z tych okresów 34 służby (76% wszystkich, jakie wówczas utworzono) pochodziły z dużych oraz o nieustalonej powierzchni majątków chełmińskich, zaś pozostałe 11 (24%) z majątków pruskich. W przedziale następnym najwięcej służb (20 – 63%) również dostarczyły majątki

chełmińskie, podczas gdy pruskie ponownie 11, co stanowiło tym razem 34% wszystkich w tym dwudziestopięcioleciu. Z kolei w okresie 1326-1350 te ostatnie zobowiązane zostały do 53 służb (50%), obok nich „łany wydzielone” do co najmniej 43 (39%), natomiast duże majątki chełmińskie zaledwie do 8 służb (7%). W kolejnym ćwierćwieczu (1351-1375) na majątki pruskie nałożonych zostało 95 tego rodzaju zobowiązań (56% całości), na duże majątki chełmińskie 43 (25%), zaś na „łany wydzielone” 25 (15%). Ostatni z analizowanych okresów (1376-1400) charakteryzował się natomiast pojawieniem się 24 nowych służb w majątkach pruskich (46% wszystkich w tym ćwierćwieczu), 15 służb w majątkach chełmińskich dużych (29%) i 9 służb w małych (17%) oraz zaledwie 3 służby (6%) w „łanach wydzielonych”.

Jak z tego wynika, w dwóch pierwszych ćwierćwieczach (1276-1325) dominującą rolę w dostarczaniu służb odgrywały na Warmii duże majątki chełmińskie, podczas gdy w późniejszych okresach ich znaczenie wyraźnie zmalało na rzecz majątków pruskich i przejściowo także „łanów wydzielonych”. Było to niewątpliwie w znacznym stopniu spowodowane zahamowaniem dopływu do Prus (a więc i na Warmię) osadników z zewnątrz, w tym także rycerstwa, w pierwszej połowie XIV w.¹¹ Zjawisko to musiało skłaniać władze biskupstwa do większego wykorzystania ludności rodzimej w procesie budowania potencjału wojskowego tej krainy.

Bardzo istotne wydaje się również ustalenie przestrzennego rozmieszczenia służb na obszarze biskupstwa. W przeszłości dzieliło się ono na jednostki zwane komornictwami, których w części biskupiej występowało siedem (braniewskie, orneckie, lidzbarskie, dobromiejskie, jeziorańskie, reszelskie i barczewskie), natomiast w części kapitulnej dwa: pieniądzeńskie i olsztyńskie¹². Ogólnie można było stwierdzić, że poszczególne komornictwa dostarczały następującej liczby służb: braniewskie 20 (5% całości), orneckie 17 (4%), lidzbarskie 45 (11%), dobromiejskie 58 (14%), reszelskie 60 (15%) i barczewskie 34 (8%), zaś w komornictwach kapitulnych: pieniądzeńskie 32 (8%) i olsztyńskie 79 (20%).

¹¹ H. Ł o w m i a ń s k i. *Polityka ludnościowa Zakonu Niemieckiego w Prusach i na Pomorzu*. Gdańsk 1947 s. 26.

¹² Podział obszaru Warmii na komornictwa i ich zasięg został tu powtórzony za M. Pollakówną (jw.), która oparła się na danych z XVII-XVIII w., zawierających jednak niewątpliwie odbicie stanu wcześniejszego. W związku z tym nie występuje tu komornictwo fromborskie, wymieniane przez wielu historyków Warmii (por. np. A. S z o r c. *Dominium warmińskie 1243-1772. Przywilej i prawo chełmińskie na tle ustroju Warmii*. Olsztyn 1990 s. 32 n.

Tabela 4. Liczebny rozwój służb konnych w poszczególnych komornictwach biskupstwa warmińskiego do końca XIV w.

Komornictwo	Okres					Razem
	1276-1300	1301-1325	1326-1350	1351-1375	1376-1400	
Braniewo	13	7	–	–	–	20
Pieniężno	15	8	4	4	1	32
Orneta	13	2	–	–	2	17
Dobre Miasto	4	1	9	43	1	58
Lidzbark	–	2	17	17	9	45
Jeziorany	–	10	13	25	11	59
Barczewo	–	–	3	26	5	34
Reszel	–	–	20	22	18	60
Olsztyn	–	–	42	33	4	79
Nieustalone	–	2	1	–	1	4
Razem	45	32	109	170	52	408

Interesujące może okazać się zagadnienie powstawania zobowiązań do służb w poszczególnych komornictwach w kolejnych ćwierćwieczach. W pierwszym z tych przedziałów czasowych najwięcej takich zobowiązań nałożono na posiadłości ziemskie w komornictwie pieniężnieńskim, bo aż 15 na ogólną liczbę 45, czyli 33% wszystkich, jakie wówczas powstały. Podobnie też dość liczne służby wprowadzono w tym czasie w komornictwie braniewskim (13 – 29%) i tyle samo w orneckim. W drugim ćwierćwieczu najwięcej służb utworzonych zostało w komornictwie jeziorańskim (10 – 31% wszystkich), przy czym braniewskie (7 służb – 22%) i pieniężnieńskie (8 służb – 25%) nadal zaliczały się do grupy przodujących pod tym względem. W trzecim dwudziestopięcioleciu najwięcej nowych służb pojawiło się w komornictwie olsztyńskim (42, co daje 39%), natomiast w czwartym pierwsze miejsce zajęło pod tym względem komornictwo dobromiejskie (43 służby – 25%), zaś w ostatnim reszelskie (18 służb, czyli 35% w tym przedziale czasowym).

Z powyższego zestawienia wyraźnie wynika, że proces wprowadzania zobowiązań do służb rozpoczął się w biskupstwie od komornictw położonych

w zachodniej części tej krainy i stopniowo przenosił się na jej środkowe i wschodnie obszary. Łatwo można przy tym dostrzec ścisły związek pomiędzy kierunkiem rozwoju tego zjawiska a przebiegiem procesów osadniczych na Warmii¹³.

Można również ustalić, kiedy tworzenie nowych służb odbywało się najintensywniej w poszczególnych częściach biskupstwa. W komornictwie braniewskim spośród wszystkich 20 służb, do jakich zobowiązane zostały leżące tam obiekty, aż 13 (65% całości) powstało w pierwszym ćwierćwieczu, pozostałe 7 (35%) w drugim, natomiast w późniejszych okresach nie pojawiły się na tym obszarze już żadne nowe służby. Podobna sytuacja zaistniała też w komornictwie orneckim, gdzie przed rokiem 1301 powstało aż 76% służb (13 spośród 17), jak również w pieniądzeńskim, w którym w pierwszym ćwierćwieczu wprowadzono 15 służb (47%), a w drugim 8 (25%). Natomiast w komornictwie lidzbarskim największy przyrost służb nastąpił w trzecim z omawianych okresów (17 na ogólną liczbę 45 w tym komornictwie, czyli 38%). Tak samo było w olsztyńskim, gdzie powstało ich wówczas 42 na 79 wszystkich, co stanowiło tam 53%. Z kolei w ćwierćwieczu 1351-1375 największy odsetek swoich służb wytworzyły komornictwa: dobromiejskie – 43 na ogólną liczbę 58 (74%), barczewskie – 26 na 34 (76%) i jeziorańskie – 25 na 59 (42%). Po 1375 r. sporo nowych służb pojawiło się już tylko w komornictwie reszelskim, w którym wprowadzono ich wówczas 18 na ogólną liczbę 60, czyli 30% wszystkich. Również i w tym aspekcie widać wyraźnie, że tworzenie służb było bezpośrednio związane z akcją kolonizacyjną, która najwcześniej rozwinęła się w zachodnich częściach dominium, obejmując w ciągu XIV w. kolejno tereny położone w jego centrum i na wschodzie. Należy się jednak liczyć z tym, że wiele spośród owych zobowiązań mogło funkcjonować w praktyce na długo przed ich utrwaleniem w dokumentach. Odnosi się to zwłaszcza do wschodnich, puszczańskich terenów Warmii, zasiedlonych głównie przez autochtoniczną ludność pruską.

Zaprezentowane wyżej wyniki badań nad liczebnością służb konnych w biskupstwie warmińskim pozwalają na przybliżone określenie wielkości wojsk, jakimi dysponowało ono w początkach XV w. Jest to niewątpliwie minimalna liczba zbrojnych, którą władze tej krainy mogły wystawić na wypadek wojny. Do tej grupy dochodziły bowiem jeszcze kontyngenty wysyłane przez 12 warmińskich miast oraz ludzie z osad o charakterze wiejskim nie objęci indywidualnymi zobowiązaniami. Zaliczyć do nich należy zwłaszcza mie-

¹³ Ogólną charakterystykę osadnictwa warmińskiego podaje m. in. J. Powierski (*Państwo krzyżackie w Prusach. Rys historyczny*. W: *Dzieje Warmii i Mazur w zarysie*. T. 1. Warszawa 1981 s. 106-113).

szkańców wsi chełmińskich. Jak bowiem wynika z zapisu sporządzonego w 1435 r., w owym czasie ogół sołtysów i część chłopów z tych wsi była „według starego zwyczaju” pociągana do konnej służby wojskowej¹⁴. Nie jest jednak wiadome, kiedy ta zasada się utrwaliła na Warmii. Zapewne nastąpiło to w wyniku zwiększonego zapotrzebowania na świadczenia wojskowe od tamtejszej ludności w obliczu wzrastającego zagrożenia wojennego ze strony Polski i Litwy. Mogło to więc mieć miejsce dopiero w ciągu XV w., podczas gdy wcześniej władze biskupstwa starały się uzyskiwać od wsi chełmińskich głównie korzyści materialne. Dlatego w dokumentach lokacyjnych wydawanych dla tej grupy osad do końca XIV stulecia bardzo rzadko nakładały one na sołtysów zobowiązania do konnej służby wojskowej, o ile nie towarzyszyły temu dodatkowe nadziały gruntu, stanowiące jedną z form „łanów wydzielonych”¹⁵.

Z całą pewnością warmińscy zbrojni pełniący konne służby znaleźli się w 1410 r. pod Grunwaldem w składzie chorągwi biskupiej i kapitulnej oraz wystawionej przez Braniewo¹⁶. Jeśli chodzi o chorągiew kapitulną, formowali ją niewątpliwie mieszkańcy komornictw pieniężnieńskiego i olsztyńskiego, zobowiązani – jak wynika z wyżej przedstawionych wyliczeń – w sumie do 111 służb. Było ich więc zapewne zbyt mało, aby stworzyć pełną chorągiew. Dlatego znaleźli się w jej składzie także zaciężni, o czym wspominał w swoim dziele Jan Długosz¹⁷. Autor ten nie wymienił ich natomiast przy opisie chorągwi biskupiej. Tworzyli ją zbrojni z pozostałych siedmiu warmińskich komornictw obciążeni co najmniej 283 służbami, co musiało w zupełności wystarczać do sformowania tego oddziału.

Ogólnie można stwierdzić, iż owych 408 służb ziemskich, którymi dysponowały władze biskupstwa warmińskiego, stanowiło znaczny potencjał

¹⁴ P t a k, jw. s. 12.

¹⁵ W związku z tym nie wydaje się trafne ustalenie, którego dokonał w swojej pracy A. Szorc (jw. s. 169) analizując dokument lokacyjny dla założonej w 1300 r. przez kapitułę katedralną wsi Tolkowiec i uznając jednocześnie zawarte tam postanowienia za typowe dla tego rodzaju lokacji. Stwierdził mianowicie, iż zamieszczone w tym dokumencie określenie „saluo seruicio” (*Codex diplomaticus Warmienseis* Bd. 1 nr 109) oznacza obowiązek służby wojskowej sołtysa i jego spadkobierców. Tymczasem sformułowanie to najpewniej dotyczyło innego rodzaju służby, polegającej na świadczeniu robocizny. Tak zostało to zinterpretowane przez wydawców kodeksu, którzy w niemieckim regeście owego dokumentu oznaczyli tę służbę terminem „Scharwerk” (t a m ż e s. 66). Podobnie też w indeksie na końcu tomu (s. 599) omawiana służba została zaliczona do grupy świadczeń określanych jako „servicium rusticale” (niem. „bäuerliches Scharwerk”) w przeciwieństwie do występującego w innych wypadkach pojęcia „servicium equi” (niem. „die Stellung eines Reiters zur Kriege”).

¹⁶ J. D ł u g o s z. *Banderia Prutenorum*. Wyd. K. Górski. Warszawa 1958 s. 159, 215, 243.

¹⁷ Tamże s. 215.

w skali całego państwa krzyżackiego. Zbrojni sprawujący te służby tworzyli niewątpliwie trzon kontyngentów wojskowych, którymi te władze zasilały armię krzyżacką, jak to miało miejsce we wspomnianej wyżej bitwie pod Grunwaldem¹⁸.

DIE ZAHLENMÄßIGE STÄRKE DER MILITÄRISCHEN
KAVALLERIEDIENSTE IM BISTUM ERMLAND
BIS ZUM ENDE DES 16. JAHRHUNDERTS

Z u s a m m e n f a s s u n g

Aufgabe des Artikels ist die Bestimmung der zahlenmäßigen Stärke der Heere, über die das Bistum Ermland zu Beginn des 15. Jahrhunderts verfügte. Die Untersuchung dieses Problems ermöglicht. Die Stärke der im Krieg von 1410 auf seiten des Kreuzritterordens kämpfenden ermländischen Truppen festzustellen. Als Berechnungsgrundlage dienten die Schenkungen von Ländereien und die Lokationen von Zinsdörfern, die von den ermländischen Behörden zum Militärdienst verpflichtet wurden. Durch Zusammenstellung dieser Verpflichtungen (als Anhang der Arbeit beigefügt) konnte festgestellt werden, daß die Bewohner von Ermland 408 individuell aufgestellte Kavalleriedienste erbringen mußten, welche die Grundlage des militärischen Potentials dieses Landes bildeten. Die Einteilung der Zeit, in der diese Dienste eingeführt waren (1282-1400), in Vierteljahrhunderte ermöglichte eine genauere Untersuchung der Dynamik ihrer Entwicklung. Es stellte sich heraus, daß der größte Zuwachs derartiger Verpflichtungen in den Jahren 1351-1375 verzeichnet werden konnte. Räumlich gesehen, vollzog sich dieser Prozeß am frühesten im westlichen Teil des Bistums, danach verschob er sich allmählich gen Osten, was eng mit der Richtung der Kolonisierung der ermländischen Gebiete verbunden war. Im Jahre 1410 stellten die ermländischen Ritter sowie die pruzzischen Freien und einige Schulzen von

¹⁸ Należy podkreślić niezwykle trafne oszacowanie przez F. Benninghovea liczebności wojsk tworzonych z posiadłości ziemskich na Warmii, niemal dokładnie pokrywające się z wynikami badań zaprezentowanych w niniejszej pracy. Natomiast musi budzić poważną wątpliwość ustalenie przez niego w cytowanym dziele (*Die Gotlandfeldzüge* s. 443) liczby zbrojnych powołanych w ten sam sposób pod broń w biskupstwie pomezzańskim na 400 osób, z czego 320 do służby w polu, co stanowiłoby 80% sił warmińskich. Tymczasem oba dominia znacznie różniły się pod względem powierzchni i potencjału ludnościowego. Albowiem biskupstwo pomezzańskie, mające ok. 1200 km² powierzchni, posiadało 6 miast, 36 majątków rycerskich i 81 wsi (por. M. R o m a n. *Osadnictwo i stosunki własnościowe w Pomezanii biskupiej od końca XIII do połowy XV wieku*. „Zapiski Historyczne” 37:1972 z. 1 s. 25-53), podczas gdy warmińskie obejmowało 3,5 raza większy obszar, miało 2 razy więcej miast, 2,5 raza więcej wsi, trzykrotnie więcej majątków rycerskich oraz bogatą sieć małych posiadłości ziemskich, dających szczególnie liczne służby. Nie ulega więc wątpliwości, że również i potencjał militarny obu tych biskupstw znacznie się różnił na korzyść Warmii. Dokładne wyjaśnienie tej sprawy wymaga jednak szczegółowych badań.

Dörfern des Kulmer Rechts, die den über 400 individuellen Verpflichtungen zum militärischen Kavalleriedienst nachkommen mußten, den wichtigsten Teil der Streitkräfte des Bistums. Zusammen mit den Kontingenten aus den Städten und den angeworbenen Söldnern gehörten sie 1410 zu den drei Bannern (des Bisschofs, des Domkapitels und der Stadt Braunsberg), die in der Schlacht bei Tannenberg (Grunwald) kämpften.

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich

ANEKS
Wykaz zobowiązań do konnej służby wojskowej
nałożonych na posiadaczy własności ziemskiej
na terenie Warmii do końca XIV w.

Lp.	Rok	Nr dok.	Nazwa		Kor- mor- nic- two	Typ włas- ności	Po- wierz- chnia	Służby	Uwagi
			niemiecka	polska					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	1282	I 59	Perwilten	Perwilty	P	m.ch.	2 pługi	1 (p)	
2.	"	I 60	Peythunen	Pajtuny	P	"	?	2 (p)	
3.	"	I 62	Krickhausen Tüngen	Krzykały Bogatyńskie	Or	m.pr.	50 ł.	3 (p)	
4.	1284	I 64	Kirschienen Palten	Kiersiny Posady	P	m.ch.	?	2 (p)	
5.	"	I 65	Daretenhof Schöndamerau	Darocin Dąbrowa	P	"	?	1 (p)	
6.	"	I 66	Kl. Tromp	Trąbki	Br	"	?	1 (p)	
7.	"	I 67	Kapkeim	Kabikiejmy	DM	m.pr.	?	1 (p)	
8.	1285	I 70	Kalkstein	Wapnik	Or	m.ch.	60 ł.	2	
9.	1287	I 76	Kl. Klaussitten	Kłusity M.	P	m.pr.	?	2 (p)	
10.	1289	I 79	Elditten	Ełdyty	Or	m.ch.	110 ł.	3	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11.	1289	I 81	Basien	Bażyńny	Or	m.ch.	110 ł.	3	służba z kuszą
12.	”	I 83	Woynitt Wusen	Wojnity Osetnik	P	”	100 ł.	4	
13.	1290	I 84	Stigehnen	Stygajny	P	m.pr.	?	1 (p)	
14.	”	I 85	Schillgehnen Klopchen	Szyleny Chłopki	Br	m.ch.	60 ł.	2	
15.	”	I 86a	Nallaben	Nalaby	P	”	?	1 (p)	
16.	1291	I 88	Regitten	Rogity	Br	m.ch.	?	1	
17.	1292	I 89	Knopen	Knopin	DM	m.pr.	?	2 (p)	
18.	”	I 90	Lemitten	Limity	Or	”	?	1 (p)	
19.	1294	I 93	Schwenkitten	Świąkity	Or	m.ch.	?	1	
20.	1296	I 95	Fehlau	Wielewo	Br	”	?	1	
21.	”	I 96	Tiedmannsdorf Födersdorf	Chruściel Piórkowo	Br	”	100 ł.	2	
22.	1297	I 98	Rautenberg	Wierzno	Br	”	90 ł.	3	
23.	”	I 101	Gr. Tromp	Trąby	Br	”	?	1	
24.	”	I 102	Regerteln	Rogiedle	DM	”	100 ł.	1	
25.	”	I 103	Kurau	Kurowo Br.	Br	”	40 ł.	1	
26.	1298	I 105	Schafsberg	Baranówka	Br	”	26 ł.	1	
27.	1300	I 110	Stabunken	Stabonity	P	m.pr.	?	1 (p)	
28.	1301	I 111	Schönau Demuth	Jarzębiec Demity	P	m.ch.	40 ł.	1	
29.	1305	I 131	Modlainer	Modliny	J	”	?	2 (p)	
30.	”	I 135	Anticken	Antyki	P	”	13 ł.	1 (p)	
31.	1306	I 138	Scharnigk	Żardeniki	J	”	25 ł.	1	
32.	1307	I 139	Modlainer	Modliny	J	m.pr.	3 r.	1 (p)	
33.	”	I 140	nieustalona	nieustalona	?	m.ch.	6 ł.	1	
34.	1308	I 141	Gedauten	Gieduty	P	”	10 ł.	1 (p)	
35.	”	I 145	Waldensee	Piszewo	J	m.ch.	50 ł.	2	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
36.	1308	I 146	Wangst	Wągsty	J	m.ch.	25 ł.	1	
37.	"	I 148	Modlainein	Modliny	J	m.pr.	2 r.	1 (p)	
38.	1309	I 151	nieustalona	nieustalona	Br	m.ch.	10 ł.	1	
39.	1310	I 153	Bludau	Błudowo	Br	m.ch.	64 ł.	2	
40.	"	I 155	Konitten	Konity	L	m.ch.	25 ł.	1	
41.	"	I 157	Heinrichsdorf	Jędrychowo	Br	"	100 ł.	2	
42.	1311	I 161	Sadlucken	Sadłuki	Br	m.pr.	8 ł.	1 (p)	
43.	1312	I 164	Komainen	Kumajny	P	"	?	1 (p)	
44.	1315	I 173	Podlechen	Podlechy	P	m.ch.	22 ł.	1	
45.	"	I 174	Makohlen	nieustalona	J	m.pr.	10 ł.	1 (p)	
46.	1317	I 183	nieustalona	nieustalona	?	"	2 r.	1 (p)	
47.	1318	I 184	Thegsten	Rokitnik	L	"	2 r.	1 (p)	
48.	1319	I 192	nieustalona	nieustalona	DM	"	2 r.	1 (p)	
49.	1320	I 200	Ditrichsdorf	Biała Wola	Or	m.ch.	30 ł.	1	
50.	"	I R 300	Drewenz	Drwęca	P	m.pr.	?	2 (p)	
51.	"	I 201	Parlack	Pierławki	Br	m.ch.	15 ł.	1	
52.	1321	I 208	Scharnigk	Żardeniki	J	"	25 ł.	1	
53.	1322	I 211	Grünheide	Lejławki	Or	"	21 ł.	1	
54.	1323	I 213	Agstein	Augustyny	P	m.pr.	6 ł.	1 (p)	
55.	1326	I 231	Cieszęty	Sonnenfeld	P	w.ch.	30 ł.	1	służba z 3 łanów
56.	1331	I 254	nieustalona	nieustalona	Ba	m.pr.	4 r.	1 (p)	
57.	1335	I 270	Kl. Bertung	Bartązek	Ol	m.pr.	4 ł.	1 (p)	
58.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
59.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
60.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
61.	1336	I R 436	Plössen	Plešno	R	w.ch.	43 ł.	1 (p)	służba z 3 łanów
62.	1337	I 270	Kl. Bertung	Bartązek	Ol	m.pr.	4 ł.	1 (p)	
63.	"	I 282	nieustalona	nieustalona	Ba	m.ch.	10 ł.	1	
64.	"	I 287	"	"	R	m.pr.	4 r.	2 (p)	
65.	1338	I 290	Komienen	Kominki	R	w.ch.	50 ł.	1 (p)	służba z 3 łanów
66.	"	I 292	Tollnigk	Tolniki Małe	R	w.ch.	40 ł.	2 (p)	każda sł. z 3 ł.
67.	1339	I 297	Schellen	Ryn Reszelski	R	"	62 ł.	1 (p)	służba z 2 ł.
68.	"	I R 463	Tornienen	Tarniny	R	"	38 ł.	4 (p)	każda sł. z 2 ł.
69.	"	I 299	Molditten	Małdyty	R	"	17 ł.	2 (p)	"
70.	1340	I R 471	Thegsten	Rokitnik	L	m.pr.	2 r.	1 (p)	
71.	"	I 304	Weissensee	Biel	R	"	4 r.	1 (p)	
72.	"	I 305	nieustalona	nieustalona	R	m.ch.	6 ł.	1	
73.	"	I 306	"	"	R	w.ch.	28 ł.	1	służba z 6 ł.
74.	"	I 310	"	"	L	m.ch.	?	1 (p)	
75.	1341	I 270	Kl. Bertung	Bartązek	Ol	m.pr.	4 ł.	1 (p)	
76.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
77.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
78.	"	II 4	Sperwatten	Zaręby	L	w.ch.	16 ł.	2	każda sł. z 3 ł.
79.	"	II 5	Warlack	Worławki	DM	"	35 ł.	4 (p)	każda sł. z 2 ł.
80.	"	II 8	Worplack	Worplawki	R	m.ch.	15 ł.	1	
81.	"	II 9	Perwangen	Pierwagi	J	"	25 ł.	1	
82.	ok. 1342	II 320	Tollnigk	Tolniki Wielkie	J	w.ch.	51 ł.	1 (p)	służba z 3 ł.
83.	1342	II 14	Sperlings	Wróblík	L	m.pr.	8 ł.	1 (p)	
84.	1343	II 23	Betnitten	Biegonity	L	m.ch.	13 ł.	1 (p)	
85.	1344	II 32	nieustalona	nieustalona	R	m.ch.	6 ł.	1	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
86.	1345	II 44	nieustalona	nieustalona	?	m.pr.	4 ł.	1 (p)	służba z 6 ł. "
87.	"	II 45	Altkirch	Praslity	DM	"	4 r.	1 (p)	
88.	"	II 46	Kunkendorf	Kalis	J	w.ch.	33 ł.	1 (p)	
89.	"	II 53	Jonkendorf	Jonkowo	Ol	"	60 ł.	1 (p)	
90.	1346	II 58	Knipstein	Knipy	L	m.ch.	6 ł.	1 (p)	
91.	"	II 61	Kabienen	Kabiny	R	m.pr.	5 ł.	1 (p)	
92.	"	II 64	Gotken	Gotki	Ol	"	"	1 (p)	
93.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
94.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
95.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
96.	"	II 65	nieustalona	nieustalona	J	m.pr.	6 ł.	1 (p)	
97.	"	II 70	Kl. Bertung	Bartązek	Ol	"	4 ł.	1 (p)	
98.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
99.	"	II 72	Heinrichsdorf	Wojkowo	R	w.ch.	46 ł.	1	służba z 6 ł.
100.	"	II 79	Potritten	Potryty	J	m.pr.	2 r.	1 (p)	
101.	"	II 82	Soritten	Suryty	L	m.ch.	20 ł.	1	
102.	1347	II 90	Stabunken	Stabunity	P	m.pr.	3 ł.	1 (p)	
103.	"	II 91	"	"	"	"	6 ł.	1 (p)	
104.	"	II 92	"	"	"	"	3 ł.	1 (p)	
105.	1348	II 107	Walkeim	Wilkiejmy	J	"	5 ł.	2 (p)	
106.	"	II 108	Hermansdorf	Cegłowo	Ol	m.ch.	10 ł.	1	
107.	"	II 109	Kl. Bertung	Bartązek	Ol	m.pr.	4 ł.	1 (p)	
108.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
109.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
110.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
111.	1348	II 109	Kl. Bertung	Bartązek	Ol	m.pr.	4 ł.	1 (p)	
112.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
113.	"	II 110	Leinau	Linowo	"	"	"	1 (p)	
114.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
115.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
116.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
117.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
118.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
119.	"	II 111	Gronitten	Gronity	"	"	10 ł.	2 (p)	
120.	"	II 112	nieustalona	nieustalona	"	"	10 ł.	2 (p)	
121.	"	II 113	Mondken	Mątki	"	"	6 ł.	1 (p)	
122.	"	II 124	Darethen	Dorotowo	"	"	5 ł.	1 (p)	
123.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
124.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
125.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
126.	"	II 125	Köslienen	Kieźliny	"	w.ch.	30 ł.	1	służba z 8 ł.
127.	1349	II 128	Peterswalde	Piotraszewo	DM	m.pr.	6 ł.	1 (p)	
128.	"	II 133	Polpen	Połapin	L	w.ch.	30 ł.	2 (p)	2 służby z 6 ł.
129.	"	II 138	Blumenau	Czarny Kierz	L	"	60 ł.	7 (p)	7 „equites prutheni” po 2 łany
130.	"	II 139	Klotainen	Klutajny	J	"	35 ł.	5 (p)	5 „equites” jw.
131.	"	II 141	Maraunen	Maruny	Ba	m.ch.	50 ł.	1 (p)	
132.	"	II 151	Darethen	Dorotowo	Ol	m.pr.	10 ł.	1 (p)	
133.	"	II 46	Kunkendorf	Kalis	J	w.ch.	14 ł.	1 (p)	sł. z 6 ł. (powiększenie wsi – zob. poz. 88)
134.	1350	II 155	Deppen	nieustalona	DM	m.ch.	15 ł.	1	
135.	"	II 156	Waltersmühl	Konradowo	"	w.ch.	60 ł.	2 (p)	„aliqui equites”=co najmniej 2 sł.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
136.	1350	II 159	Penglitten	Pęglity	Ol	w.ch.	15 ł.	1 (p)	służba z 4 ł.
137.	"	II 162	Gr. Bertung	Bartag	"	"	?	1	służba z 8 ł.
138.	1351	II 169	nieustalona	nieustalona	R	m.pr.	2 ł.	1 (p)	
139.	1352	II 174	Gr. Buchwalde	Bukwałd	Ol	m.ch.	46 ł.	1	
140.	"	II 175	Senkitten	Sękity	L	m.ch.	10 ł.	1	
141.	"	II 176	nieustalona	nieustalona	R	m.pr.	3 ł.	1 (p)	
142.	"	II 184	Zehnhuben	Kostrzewy	J	m.ch.	10 ł.	1	
143.	"	II 185	Göttkendorf	Gutkowo	Ol	w.ch.	68 ł.	1 (p)	służba z 8 ł.
144.	1353	II 194	Gronitten	Gronity	"	m.pr.	6 ł.	1 (p)	
145.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
146.	"	II 196	Kranz	Kręsk	Ol	m.ch.	7 ł.	1 (p)	
147.	"	II 198	Battatron	Barcikowo	DM	m.pr.	3 ł.	1 (p)	
148.	"	II 199	Scharnigk Ottendorf	Żardeniki Radosty	"	m.ch.	100 ł.	1	
149.	"	II 200	nieustalona	nieustalona	R	m.pr.	7 ł.	1 (p)	
150.	"	II 201	Polleiken	Polejki	Ol	m.ch.	10 ł.	1	
151.	1354	II 204	Bössau	Biesowo	J	"	60 ł.	1 (p)	
152.	"	II 207	Altkirch	Praslity	DM	m.pr.	4 ł.	1 (p)	
153.	"	II 208	"	"	"	"	3 ł.	1 (p)	
154.	"	II 211	Rosenau	Różnowo	Ol	m.ch.	62 ł.	2	
155.	"	II 212	Kainen	Kajny	"	m.pr.	4 ł.	1 (p)	
156.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
157.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
158.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
159.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
160.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
161.	1354	II 212	Kainen	Kajny	Ol	m.pr.	4 ł.	1 (p)	jedna sł. z 6 ł., dwie z 8 ł.
162.	"	II 215	Fehlau	Wielewo	J	m.ch.	40 ł.	2	
163.	1355	II 219	Walkeim	Wilkiejmy	"	"	13 ł.	1 (p)	
			Potritten	Potryty	"	"			
			Lichtenhagen	Ustnik	"	"			
164.	"	II 220a	Parkitten	Parkity	"	"	4 ł.	1	
165.	"	II 221	Kl. Gamerken	Gamerki Małe	Ol	m.pr.	8 ł.	2 (p)	
166.	"	II 223	Plausen	Paluzy	R	w.ch.	81 ł.	3 (p)	
167.	"	II 225	Gauden	Gaudyny	P	m.ch.	20 ł.	1	
168.	"	II 226	Gotken	Gotki	Ol	m.pr.	5 ł.	1 (p)	
169.	1357	II 251	Gedilgen	nieustalona	P	"	5 ł.	1 (p)	
170.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
171.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
172.	"	II 254	nieustalona	nieustalona	J	"	4 ł.	1 (p)	
173.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
174.	1358	II 266	Fleming	Frączki	"	m.ch.	50 ł.	1	
175.	"	II 267	nieustalona	nieustalona	L	"	15 ł.	1	
176.	"	II 268	"	"	"	"	60 ł.	1	
177.	"	II 269	Lekitten	Lekity	J	m.pr.	4 ł.	1 (p)	
178.	"	II 271	Thegsten	Rokitnik	L	"	5 ł.	2 (p)	
179.	1359	II 275	Lossainen	Łężany	R	"	6 r.	2 (p)	
180.	"	II 278	Kinzkeim	Droszewo	J	"	5 ł.	1 (p)	
181.	"	II 280	Kabienen	Kabiny	R	w.ch.	77 ł.	6 (p)	36 ł. dla „equites”
182.	"	II 290	Trinkhaus	Trękus	Ol	m.ch.	130 ł.	4 (p)	
183.	"	II 294	Wonnenberg	Studzianka	J	"	40 ł.	1	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
184.	1359	II 295	Bleichenbarth	Bartniki	L	m.ch.	20 ł.	2	8 ł. za 2 służby
185.	”	II 299	Kattreinen	Kojtryny	J	m.pr.	6 ł.	1 (p)	
186.	”	”	”	”	”	”	”	1 (p)	
187.	”	”	”	”	”	”	”	1 (p)	
188.	”	”	”	”	”	”	”	1 (p)	
189.	ok. 1360	II 304	Schwengen	Swajnie	L	”	24 ł.	4 (p)	
190.	”	II 306	Damerau	Dąbrowa	R	w.ch.	30 ł.	2 (p)	
191.	1361	II 308	Kattmedien	nieustalona	R	m.ch.	15. ł	1	
192.	”	II 311	Kapkeim	Kabikiejmy	DM	m.pr.	4 ł.	1 (p)	
193.	”	”	”	”	”	”	?	1 (p)	
194.	”	”	”	”	”	”	?	1 (p)	
195.	”	”	”	”	”	”	4 ł.	1 (p)	
196.	”	”	”	”	”	”	”	1 (p)	
197.	”	”	”	”	”	”	”	1 (p)	
198.	”	”	”	”	”	”	”	1 (p)	
199.	”	”	”	”	”	”	”	1 (p)	
200.	”	”	”	”	”	”	”	1 (p)	
201.	”	”	”	”	”	”	”	1 (p)	
202.	”	”	”	”	”	”	”	1 (p)	
203.	”	”	”	”	”	”	”	1 (p)	
204.	”	”	”	”	”	”	8 ł.	2 (p)	
205.	”	”	”	”	”	”	4 ł.	1 (p)	
206.	”	”	”	”	”	”	”	1 (p)	
207.	”	”	”	”	”	”	”	1 (p)	
208.	”	II 315	nieustalona	nieustalona	L	”	6 ł.	1 (p)	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
209.	1361	II 316	Kleiditten	Klejdyty	L	m.pr.	3 ł.	1 (p)	10 „equites”, w tym 2 sł. zapisane wcześniej – por. poz. 87, 152	
210.	”	II 318	Altkirch	Praslity	DM	w.ch.	70 ł.	8 (p)		
211.	”	II 319	Ballingen	Bałąg	Ol	m.pr.	8 ł.	1 (p)		
212.	1362	II 329	Schwuben	Swobodna	DM	m.ch.	5 ł.	1 (p)		
213.	”	II 330	Reichsen	Rejsy	L	”	8 ł.	1 (p)		
214.	”	II 333	Skaibotten	Skajboty	OL	”	60 ł.	1		
215.	1363	II 338	Schwuben	Swobodna	DM	m.pr.	3 ł.	1 (p)		
216.	”	”	”	”	”	”	6 ł.	2 (p)		
217.	”	”	”	”	”	”	3 ł.	1 (p)		
218.	”	”	”	”	”	”	”	1 (p)		
219.	”	”	”	”	”	”	”	1 (p)		
220.	”	”	”	”	”	”	”	1 (p)		
221.	”	II 349	Dongen	Dągi	Ol	m.ch.	12 ł.	1		
222.	”	II 351	Robaben	Robawy	R	w.ch.	53 ł.	1 (p)		sł. z 6 ł.
223.	1364	II 355	Schwedhöfen	Świdówka	R	m.pr.	3 ł.	1 (p)		
224.	”	II 357	Hirschberg	Jedzbark	Ba	m.ch.	10 ł.	1		
225.	”	II 358	”	”	”	m.pr.	4 ł.	1 (p)		
226.	”	”	”	”	”	”	”	1 (p)		
227.	”	”	”	”	”	”	”	1 (p)		
228.	”	”	”	”	”	”	8 ł.	2 (p)		
229.	”	”	”	”	”	”	4 ł.	1 (p)		
230.	”	”	”	”	”	”	8 ł.	2 (p)		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
231.	1364	II 358	Hirschberg	Jedzbark	Ba	m.pr.	4 ł.	1 (p)	sł. z 4 ł. 1 sł. dla obu sołtysów naprzemian z 9 ł. 3 sł. (w tym 1 wcześniejsza – por. poz. 147)
232.	”	”	”	”	”	”	”	1 (p)	
233.	”	II 359	Kaplitainen	Kaplityny	”	”	”	1 (p)	
234.	”	”	”	”	”	”	”	1 (p)	
235.	”	”	”	”	”	”	”	1 (p)	
236.	”	II 361	Mokainen	Mokiny	”	w.ch.	40 ł.	1 (p)	
237.	”	II 365	Grossendorf	Wielochowo	L	w.ch.	44 ł.	1	
			Neuendorf	N. Wieś Wielka	L	w.ch.	36 ł.	1	
238.	”	II 369	Soweiden	Zawidy	R	”	54 ł.	1 (p)	
239.	”	II 370	Lekitten	Lekity	J	m.ch.	6 ł.	1	
240.	”	II 371	Debrong	Dobrag	Ba	m.pr.	14 ł.	3 (p)	
241.	”	II 372	Kroplainen	Krupoliny	”	”	22 ł.	4 (p)	
242.	”	II 373	Kirschdorf	Kiersztanowo	J	m.ch.	110 ł.	1	
243.	”	II 376	Kerschen	Kierz	L	m.pr.	5 ł.	1 (p)	
244.	”	II 377	Truchsen	Troksy	R	”	4 ł.	1 (p)	
245.	1365	II 380	Potritten	Potryty	J	m.ch.	11 ł.	1 (p)	
246.	”	II 382	Thegsten	Rokitnik	L	”	5 ł.	1 (p)	
247.	”	II 383	Battatron	Barcikowo	DM	w.ch.	44 ł.	2 (p)	
248.	”	II 386	Rothfliess	Czerwonka	J	m.ch.	40 ł.	1	
249.	1366	II 395	nieustalona	nieustalona	R	m.pr.	3 ł.	1 (p)	
250.	”	II 396	Ankendorf	Jankowo	DM	m.ch.	32 ł.	1	
251.	”	”	Gradtken	Gradki	”	”	40 ł.	1	
252.	”	II 396	Eschenau	Jesionowo	DM	m.ch.	40 ł.	1	
253.	”	”	nieustalona	nieustalona	”	”	30 ł.	1	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
254.	1366	II 406	Nickelsdorf	Nikielkowo	Ol	m.ch.	30 ł.	1	
255.	1367	II 418	Sapuhnen	Sapuny	Ba	”	10 ł.	1 (p)	
256.	”	II 419	Daumen	Tumiany	”	m.pr.	5 ł.	1 (p)	
257.	1369	II 431	Sauerbaum	Zerbuń	J	m.ch.	32 ł.	4 (p)	
258.	”	II 435	Jadden	Gady	Ba	w.ch.	44 ł.	1 (p)	
259.	1371	II 447	nieustalona	nieustalona	J	m.ch.	16 ł.	1	
260.	1374	II 487	Pathaunen	Pajtuny	Ol	m.ch.	30 ł.	1 (p)	
261.	”	”	Gulben	Łabędź	”	m.pr.	6 ł.	1 (p)	
262.	”	II 488	Sambien	Ząbie	”	”	”	1 (p)	tymczasowo pilnowanie pszczół zamiast sł. wojsk.
263.	”	”	Russen	Ruś	”	”	3 ł.	1 (p)	”
264.	”	”	Kl. Purden	Purdka	”	”	4 ł.	1 (p)	”
265.	”	”	”	”	”	”	5 ł.	1 (p)	”
266.	1375	II 511	Daumen	Tumiany	Ba	”	4 ł.	1 (p)	
267.	”	II 512	Patricken	Patryki	Ol	m.ch.	10 ł.	1 (p)	
268.	1376	III 18	Galitten	Gajlity	L	m.pr.	12 ł.	1 (p)	
269.	”	III 20	Kerschdorf	Kiersnowo	L	w.ch.	20 ł.	1	
270.	”	III 22	nieustalona	nieustalona	DM	m.ch.	17 ł.	1	
271.	”	III 26	Mengen	”	L	m.pr.	3 ł.	1 (p)	
272.	”	III 28	Walkeim	Wilkiejmy	J	m.ch.	8 ł.	1 (p)	
273.	1377	III 41	Korbsdorf	Karkajmy	Or	”	35 ł.	1 (p)	
274.	1378	III 53	Leissen	Łajsy	Ol	”	8 ł.	1	
275.	”	III 58	Polkeim	Polkajmy	J	w.ch.	40 ł.	3 (p)	każda sł. z 3 ł.
276.	1379	III 75	Voigtsdorf	Wójtowo	”	m.ch.	8 ł.	1	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
277.	1379	III 75	Bartelsdorf	Bartoły	Ba	m.ch.	90 ł.	2	sł. ciężkozbrojna
			Kirschbaum	Kierzbuń					
278.	"	III 76	Sauerbaum	Zerbuń	J	"	66 ł.	1	
279.	"	III 77	Ramsau	Ramsowo	J	"	70 ł.	1	
280.	"	III 78	Kl. Köllen	Kolenko	R	"	40 ł.	1	
281.	"	III 79	Kudippen	Kudypy	Ol	"	6 ł.	1	
282.	1380	III 93	Preiwils	Prejłowo	"	"	30 ł.	1	
283.	"	III 100	Martinsdorf	Marcinkowo	"	"	15 ł.	1	
284.	1381	III 111	Odritten	Odryty	Ba	"	7 ł.	1 (p)	
285.	"	III 124	nieustalona	nieustalona	L	m.ch.	9 ł.	1	
286.	1382	III 142	Thegsten	Rokitnik	L	m.pr.	2 ł.	2 (p)	
287.	"	"	"	"	"	"	2 ½ ł.	2 (p)	
288.	"	"	"	"	"	m.ch.	4 ł.	1 (p)	
289.	1384	III 175	Krossen	Krosno	Or	"	28 ł.	1	
290.	"	III 177	Klotainen	Klutajny	J	"	35 ł.	1	
291.	1386	III 190	Glanden	Głądy	P	"	14 ł.	1	
292.	"	III 205	Teistimmen	Tejstymy	J	"	6 ł.	1 (p)	
293.	1388	III 221	Rochlack	Rukławki	J	"	5 ł.	1 (p)	
294.	1391	III 249	nieustalona	nieustalona	R	m.pr.	5 ł.	1 (p)	
295.	"	"	"	"	"	"	10 ł.	2 (p)	
296.	"	III 252	Lossainen	Łężany	"	"	5 ł.	1 (p)	
297.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
298.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
299.	"	"	Ottern	Otry	"	"	15 ł.	3 (p)	
300.	1392	III 256	Nerwigk	Nerwik	Ba	"	12 ł.	2 (p)	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
301.	1393	III 276	Walkeim	Wilkiejmy	J	m.pr.	4 ł.	1 (p)	
302.	"	III 277	nieustalona	nieustalona	?	m.ch.	30 ł.	1	
303.	1395	III 307	Kabienen	Kabiny	R	m.pr.	6 ł.	1 (p)	
304.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
305.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
306.	"	"	"	"	"	"	"	1 (p)	
307.	1397	III 322	nieustalona	nieustalona	"	m.ch.	30 ł.	2	
308.	1400	III 347	"	"	"	m.pr.	20 ł.	2 (p)	

Zapisy tworzące niniejszy wykaz zostały ułożone w porządku chronologicznym zgodnie z kolejnością dokumentów w wydawnictwie *Codex diplomaticus Warmiensis* (Bd. 1-3) stanowiących podstawę do uzyskania danych zamieszczonych w tym zestawieniu. Każdy zapis posiada następującą zawartość:

- a) liczba porządkowa;
- b) rok wydania dokumentu, zazwyczaj identyczny z rokiem utworzenia służby;
- c) numer tomu i dokumentu w kodeksie;
- d) niemiecka nazwa obiektu osadniczego używana do 1945 r.;
- e) współczesna nazwa tego obiektu;
- f) komornictwo, do którego należał obiekt; określenie przynależności do komornictwa dokonywane było zazwyczaj na podstawie ustaleń M. Pollaków-ny (*Osadnictwo* s. 130-156), zaś nazwy tych jednostek oznaczono skrótami: Ba – barczewskie, Br – braniewskie, DM – dobromiejskie, J – jeziorańskie, L – lidzbarskie, Ol – olsztyńskie, Or – orneckie, P – pieniądzeńskie, R – reszelskie;
- g) typ własności – zastosowano skróty: m. pr. – majątek pruski, m. ch. – majątek chełmiński, w. ch. – wieś chełmińska;
- h) powierzchnia nadania w łanach (ł.) lub radłach (r.);
- i) liczba służb, znakiem (p) oznaczono służby, które mieli świadczyć Prusowie;
- j) uwagi.

